

Абу Хомид
ҒАЗЗОЛИЙ

ТИЛ ОФАТЛАРИ

*Тилнинг
йигирма
офати*

Абу Ҳомид Ғаззолий

ТИЛ

ОФАТЛАРИ

КИТОБИ

Тилнинг

йигирма

офати

«Тошкент ислом университети» нашриёт-матбаа бирлашмаси Тошкент - 2011

«Тил офатлари китоби» Абу Ҳомид Ғаззолийнинг машхур «Иҳйоу улуми-д-дин» асарининг «Муҳликот» (ҳалокатга олиб борувчи офатлар) қисмидан танланди. Ушбу китобда муомала одоби, юксак ахлоқий интизом масалалари оят, ҳадис асосида ва саҳобаларнинг сўзлари, ибратомуз ривоятлар, таъсирчан ҳикоятлар орқали батафсил ёритилган.

Оятлар таржимаси Қуръони Каримнинг ўзбекча изоҳли таржимасидан олинди. Таржима ва изоҳлар муаллифи Шайх Алоуддин Мансур.

Масъул муҳаррир: профессор Зоҳиджон ИСЛОМОВ

Тақризчи:

Шайх Абдулазиз МАНСУР

Таржимон:

Рашид ЗОҲИД

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмитанинг 2009 йил 6 феврал 169-сон рухсати билан наширга тавсия этилган.

ISBN 978-9943-390-08-9

© Рашид Зоҳид, 2011 йил

ЎЗНИ АНГЛАШ САРИ (Сўзбоши)

«Жамият тараққиётининг асоси, уни муқаррар ҳало-катдан қутқариб қоладиган ягона куч - маърифатдир»

- деган эди юртбошимиз зиёлилар билан бўлган бир суҳбатда.

Ҳақиқатан ҳам маърифатдан узоқлашган жамият-нинг ҳалокати муқаррар. Бугун ўзбек халқи мустақил тараққиёт йўлини танлаб, жаҳон ҳамжамиятига ўзи-нинг бой тарихи, туганмас маънавий хазинаси билан қўшилаётган экан, бу қутлуғ сафарда маърифат сўзи-нинг маъноси янада муҳимроқ аҳамият касб этади.

«Маърифат» сўзининг истилоҳий маъноси - махсус луғат китобларида «Яратувчини танимоқ, англамоқ» дея таърифланган. Ҳикматга кўра, Яратувчини таниш ўзни танишдан бошланади, яъни мақсади ҳақни таниш бўлган инсон аввал ўзини танимоғи лозим. Хўш, ўзни таниш ҳолат эътибори билан қандай намоён бўлади? Кимки хулқини ислоҳ қилиш ҳаракатига тушган экан, у ўзни англаш сари қадам ташлаётган одамдир. Нега-ки, ҳеч ким «мен тўла маънода мукамал инсонман, менинг бирорта айбим йўқ!» дейолмайди. Шунинг учун ҳам инсон зоти доимий ислоҳга, муттасил тарбияга муҳтож.

Шу маънода, улуғ маърифат соҳиби, бутун умрини маърифат тарғиботига, маърифий туйғунинг нозик қирраларини кашф этишга сарфлаган олим Абу Ҳомид Ғаззолийнинг ушбу «Тил офатлари китоби» асари ало-ҳида аҳамиятга моликдир. Китоб муқаддимасида: «Ин-сонга энг итоатсиз аъзо тилдир. Чунки, бу суяксиз аъзонинг осонгина ҳаракатга келиши, ҳеч бир машаққатсиз югуриклиги кутилмаган оқибатларга сабаб бўлади» дейилади.

Дарҳақиқат, бугун энг йирик давлатлар орасидаги келишмовчиликлардан тортиб, оддий шахслар ўртаси-да туғилган низоларгача, барчаси тил офатлари ту-файли кескинлашиб, адоват даражасига етяпти. Ке-раксиз, беҳуда гаплар узундан-узоқ баҳсу тортишув-ларга, беҳаёларча бир-бировни сўкишларга, хатто шармандали «зўравонлик»ларга сабаб бўлаётганини ким инкор қила олади?! Пухта текширилмасдан тас-диқланган ҳар хил ёмон гумонлар одамлар орасида хусумат ва ўзаро душманлик кайфиятини пайдо этиб, инсоният жамиятини бир-бировни масхаралаш, бир-бирининг сирларини очиб, беобрў қилиш, ёлғон, ғий-бат, ифво, тилёқламалик, чақимчилик каби шайтон-нинг қуролларига нишон қияпти. Сўзимиз аввалида келтирилган иқтибосда юртбошимизнинг тарихчи олимлар ва журналистлар билан бўлган суҳбатида огоҳ этган «муқаррар ҳалокат» ва унинг сабаблари, охир-оқибат мана шу иллатларга бориб тақалса, не ажаб.

«Тил офатлари китоби»да мазкур иллатлардан сақ-ланиш чоралари, уларни муолажа қилиш йўллари ба-тафсил, бутун нозикликлари билан баён этилган. Мана нима учун бугун бу мавзуда гапириш бир лаҳза ҳам кечиктириб бўлмайдиган даражада зарур ва долзарб. Зеро, Ватанимиз тараққиёти халқимизнинг ҳар бир вакили эришиши лозим бўлган соғлом маърифий са-

вияга боғлиқ экан, «Тил офатлари китоби» каби тар-биявий-ахлоқий асарларни нашр этиш айна бугун-нинг талабига мувофиқдир.

3. Исломов

филология фанлари доктори, профессор

ТИЛ ОФАТЛАРИ КИТОБИ

Инсонни гўзал суратда яратиб, қаддини расо қилган, дилини иймон нури билан зийнатлаб, тилига нутқ ато этган ва уни жамики махлуқотидан афзал қилган Оллоҳга ҳамд бўлсин.

Оллоҳ инсон қалбини илмлар хазинаси билан тўл-дириб, уни раҳмат пардаси билан ёпди. Сўнгра инсон ботинни зоҳирга таржима қиладиган тил билан қувват-лантирилди. Ёпилган парда кўтарилди, тил ҳақни деди, нутқ равон бўлди. Бу эътибор, бу фазлдан марғуб тил-дан фақат шукроналар сочилди.

Гувоҳлик бераман, Оллоҳдан ўзга илоҳ йўқ. У ёлғиз, шериги йўқ. Муҳаммад Оллоҳнинг мукаррам қилган бан-даси ва Расулидир. У зотга Китоб нозил қилинди, фазли улуғ бўлди, йўллар очилди.

Пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафога, у зотнинг аҳли байтлари ва асҳобига солаво ва саломлар ёғилсин.

Билгин! Тил - Оллоҳнинг улуғ неъматиди, ажибу латиф санъатидир. Гарчи у жисман кичик бўлса ҳам итоати ту-файли топадиган савоби ёхуд итоатсизлиги туфайли со-дир этадиган гуноҳи жуда катта. Чунки, куфр ҳам, ий-мон ҳам фақат тил гувоҳлигида аён бўлади. Куфр ва ий-мон эса тоат ва исённинг бошланиш ҳудудларидир.

Шу билан бирга ҳар қандай борлик ёки йўқлик, маъ-лум ёки номаълум нарсанинг барчаси тил воситасида изоҳланади ва ҳар қандай ҳолатда ўша нарсага тил ўзи-нинг исботи ёки инкори билан рўбарў келади.

Илм ниманики ўз ичига олган экан, тил уни хоҳ ҳақ, хоҳ ноҳақ томондан ифодалайди. Илм эса (маъно жиҳатидан) барча нарсани ўз ичига олади. Бундай ху-сусият тилдан бошқа аъзоларда мавжуд эмас. Маса-лан, кўз ранглар ва шаклларнигина кўради. Қулоқ то-вушдан бошқасини эшитмайди. Қўл эса фақат жисм-дан иборат(яъни, моддий нарсанигина) ушлашга қобил. Шунингдек, бошқа аъзолар ҳам муайян вазифа билан чекланган.

Тилнинг фаолият ва таъсир доирасига чек йўқ: ях-шилиқ сари юрса, олдида кенг майдон, уфқлар қадар чўзилган. Ёмонлик йўлига кирса, илон-чаёнлар каби суд-ралиб, тубсиз тубанликка кетиши мумкин.

Билгин! Кимки тилнинг жоловини бўш қўйиб юбор-са, шайтон уни миниб олади, жар ёқасига ҳайдаб, ҳало-катга судрайди. Одамлар тиллари «экан ҳосил»лар ту-файли жаҳаннамга юз тубан қулайди. Фақат шарият би-лан жиловланган тилгина бу офатдан нажот топади.

Бас, шундай экан, тил дунё ва охиратга фойдаси бор нарсани гапирсин. Ҳозир ё келажакда зарари тегадиган нарсани гапиришдан тийилсин. Нима мақтовга, нима мазамматга сабаб бўлишини билганидан сўнг, гарчи оғир бўлса ҳам, билганига амал қилсин.

Инсонга энг итоатсиз аъзо тилдир. Чунки, бу суяк-сиз аъзонинг осонгина ҳаракатга келиши, ҳеч бир ма-шаққатсиз югуриклиги кутилмаган оқибатларга сабаб бўлади. Баъзан халқ тил офатларидан, бу йўлдаги ту-зоклардан сақланишда сусткашликка йўл қўяди. Бил-майдики, тил инсонни йўлдан оздиришда шайтоннинг энг кучли қуролидир.

Келинг, Оллоҳнинг тавфиқи ва чиройли тадбири би-лан тил офатларини бирма-бир эсга олайлик. Уларнинг чегаралари, сабаблари ва оқибатларини муфассал, баён қилайлик.

Тилдан етадиган улкан хатар ва жим юриш фазилати

Билгин! Тил туфайли жуда катта хатарлар етади. Бундан сақланишнинг ягона йўли жим юришдир. Шу-нинг учун шариатимиз жим юришни мақтайди ва жим-ликка ундайди. Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳисса-лом айтган эдилар: «Жим юрган киши нажот топди» (Термизий ривояти).

Яна Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Жим юриш - ҳикмат. (Аммо) бунга амал қилувчилар кам» деган эдилар. (Дайлабий ривояти)

Абдуллоҳ ибн Суфён отасининг шундай деганини ри-воят қилади: «Эй Оллоҳнинг расули! Менга Исломдаги шундай бир иш ҳақида хабар берингки, бу ҳақда Сиз-дан бошқасидан сўрамайин.

- Оллоҳга иймон келтирдим, дегин. Сўнг тўғри бўл, дедилар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам.

- Нимадан сақланай, эй Расулуллоҳ? - дедим.

Шунда Расулуллоҳ қўли билан тилларига ишора қил-

дилар» (Термизий ривояти).

Ақба ибн Амр айтади: «Нажот нимада, эй Расулул-лоҳ? - деб сўрадим.

- Тилингни тий, уйингни кенг қил ва хатоларинг учун йиғла, дедилар Расули акрам» (Термизий ривояти).

Саҳл ибн Саъд Соъидий дейди: «Расулуллоҳ сол-лаллоҳу алайҳи васаллам шундай дедилар: «Кимки менга иккала жағи ва оёқлари орасидаги нарсанинг кафола-тини берса, мен унга жаннатнинг кафолатини бера-ман» (Бухорий ривояти).

Расули акрам дедилар: «Кимки қобқоб, забзаб ва лақ-лақнинг ёмонлигидан сақланса, у барча ёмонликдан сақ-ланибди» (Дайлабий ривояти). «Қобқоб» - қорин, «заб-заб» - фарж, «лақлақ» - тил. Шаҳватга ундовчи бу учта

аъзо кўп одамларни ҳалокатга етаклайди.

«Расулуллоҳдан сўралди:

- Одамларнинг жаннатга киришига нима кўпроқ са-баб бўлади?
- Тақво ва гўзал хулқ, дедилар.
- Дўзахга киришларига-чи?
- Иккита бўшлиқ: оғиз ва фарж, дедилар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам» (Термизий ривояти).

«Оғиз» дейилганда тил ва қорин назарда тutilган. Чунки, оғиз-тилнинг макони. Шунингдек, қоринга ту-шадиган нарса ҳам фақат оғиз орқали ўтади.

«Муоз ибн Жабал Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва-салламдан сўради:

- Эй Оллоҳнинг расули, гапирганларимизга ҳам жа-золанамизми?
- Сен ўлиб, онанг боласиз қолгур, эй Жабалнинг ўғли! Ахир, фақат тилларидан унган ҳосиллар туфайли одамлар жаҳаннамга юзлари билан куламайдими?!» (Термизий ривояти)

Абдуллоҳ Сақафий дейди: «Расули акрамга шундай дедим:

- Эй Оллоҳнинг расули, маҳкам ушлашим керак бўл-ган нарсани айтинг.
- Раббим Оллоҳ, дегин, сўнг тўғри бўл, дедилар.
- Эй Расулаллоҳ, мен учун нимадан кўпроқ хавфла-насиз? сўрадим. Тилларини ушладилар, сўнгра:
- Мана бу! дедилар» (Термизий ривояти).

Ривоят қилинади: «Муоз Пайғамбар алайҳисса-

ломдан:

- Эй Оллоҳнинг расули! Амалларнинг энг афзали қайси? дея сўради.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам тилларини чиқардилар, сўнгра унга бармоғини кўйдилар» (Табароний ривояти).

Анас ибн Молик айтади: «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам шундай дедилар: «То банданинг қалби тўғри бўлмагунча, иймони тўғри бўлмайди.

То тили тўғри бўлмагунча, қалби тўғри бўлмайди. Киши то кўшниси унинг озорларидан омон бўлмагунча, жаннатга кир-майди» (Абу Дунё ривояти).

Яна айтилади: «Саломатлик қувончини тотмоқчи киши жим юришни ўргансин» (Абу Дунё ривояти).

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг шун-дай деганлари Саид ибн Жубайрдан ривоят қилинади: «Одам фарзанди эрталаб уйқудан уйғонган пайтда, жа-садининг барча аъзолари уйғонади ва улар тилга айти-шади: «Орамизда сен Оллоҳдан (кўпроқ) кўрқ! Чунки, сен тўғри бўлсанг, биз тўғри бўламиз. Сен эгри йўлга кетсанг, биз ҳам эгри йўлга кетиб қоламиз» (Термизий ривояти).

Ривоят қилинади: «Умар ибн Хаттоб розийаллоҳу анҳу Абу Бакр Сиддик жанобларининг қўли билан тилини чўзаётганини кўриб қолди ва:

- Эй Расулуллоҳнинг халифаси, нима қилаяпсиз?! деди.

Шунда Абу Бакр Сиддик жаноблари айтди:

- Бу мени кўп ҳалокатли жойларга етаклади. Расу-луллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам деган эдилар: «Жа-садда Оллоҳга шикоят қилмайдиган бирорта аъзо йўқ. Шулардан энг ғазабнок ва ўткири тилдир» (Абу Дунё ривояти).

Ибн Масъуман ривоят қилинади: «У Сафо тепали-гида талбия айтаркан, дерди: «Эй тил! Яхшилиқни га-пир, фойдани қўлга кирит. Ёмонликдан сукут қил, пу-шаймонликдан илгари саломатликка эришасан».

Шунда унга:

- Эй Абу Абдурахмон! Бу ўзингдан чиқариб айтила-ётган гапларми ёки эшитилган нарсами? дейилди.

Йўқ, балки Расулуллоҳнинг шундай деганларини эшитган эдим: «Одам фарзандининг аксар хатоси тилидадир» деди Ибн Масъуд. (Табароний ривояти).

Ибн Умар айтади: «Расулуллоҳ шундай деган эди-лар: «Ким тилини тийса, Оллоҳ унинг авратини тўса-ди. Ким ғазабини босса, Оллоҳ уни азобидан сақлай-ди. Ким Оллоҳга узрхоҳлик қилса, Оллоҳ унинг узри-ни қабул қилади» (Абу Дунё ривояти).

Муоз ибн Жабалдан ривоят қилинади: «Расулуллоҳга:

- Эй Оллоҳнинг расули, менга насиҳат қилинг, дедим.

- Оллоҳ сени кўриб турганидек ибодат қил, наф-сингни ўлимга ҳозирла! Агар хоҳласанг, буларнинг ҳам-масига сени молик қиладиган нарсанинг

хабарини бе-раман, дедилар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ва тилига ишорат қилдилар» (Абу Дунё ривояти).

Сафвон ибн Салимдан ривоят қилинади: «Пайғам-бар алайҳиссалом шундай дедилар: «Ибодатнинг энг осон ва бадан учун энг енгилини айтайми? Бу-жим юриш ва гўзал хулқ!» (муттафақун алайҳ).

«Ийсо алайҳиссаломга айтилди:

- Жаннатга киришимизга сабаб бўладиган амални бизга кўрсатинг.
- Ҳеч қачон гапирманглар, деди Ийсо алайҳиссалом.
- Бунга қодир эмасмиз, дейишди.
- Фақат хайрни гапиринглар, деди Ийсо алайҳис-салом».

Сулаймон ибн Довуд алайҳимуссалом айтди: «Гап ку-муш бўлса, сукут олтиндир».

«Бир аъробий Пайғамбар алайҳиссалом ҳузурларига келиб деди:

- Мени жаннатга киритадиган амални айтинг.
- Очларни тўйдир, ташналарни қондир, яхшиликка буюриб, ёмонликдан қайтар. Агар буларга қодир бўл-масанг, фақат хайрни гапир, йўқса, тилингни тий, де-дилар Расули акрам» (Ибн Абу Дунё ривояти).

Пайғамбар алайҳиссалом дедилар: «Сўзлаётган тил борки, албатта, унинг олдида Оллоҳ турибди. Бас, нима деяётганини англаган киши Оллоҳдан қўрқсин!»

Ибн Масъуд дейди: «Расулуллоҳ солаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: «Одамлар уч хилдир: ғоним, солим ва шоҳиб. Оллоҳ таолони зикр қиладиган киши ғоним-дир. (Ғоним - муваффақиятни қўлга киритган киши) Сукут сақлайдиган киши солимдир. (Солим - жисмо-ний ва маънавий соғлом киши.) Ботил амалларга шўнғ-иган киши шоҳибдир» (Табароний ривояти).

Пайғамбар алайҳиссалом айтдилар: «Мўминнинг тили қалбида. Агар бирор нарсани гапиришни хоҳла-са, қалби билан ўйлайди, сўнг тилига чиқаради. Му-нофиқнинг тили қалбидан ташқарида, хаёлига келган нарсани тилига чиқаради, қалби билан ўйламайди» (Хароитий ривояти).

Ийсо алайҳиссалом: «Ибодат ўн қисмдир. Шундан тўққизтаси жим юришда ва биттаси одамлардан узлат-да» деди.

Расули акрам дейдилар: «Гапи кўп одамнинг йиқили-ши кўп. Йиқилиши кўп одамнинг гуноҳи кўп. Гуноҳи кўп одам жаҳаннамга лойиқдир» (Абу Наим ривояти).

Абу Бакр Сиддиқ розийаллоҳу анҳу тилини гапдан тийиш учун оғзига тош солиб юрарди. У тилига ишора қилиб: «Бу мени кўп балоларга дучор этди» дерди.

Абдуллоҳ ибн Масъуд дейди: «Яккаю ёлғиз Оллоҳга қасамки, узок зиндонбанд қилинишга тилдан муносиб-роқ нарса йўқ».

Товус дейди: «Тилим йиртқичдир. Агар қўйиб юбор-сам, у мени ейди».

Ваҳб ибн Мунаббах Довуд оиласидаги ҳикматни баён қилади: «Оқилнинг зиммасида замонини тани-

моқ, тилини сақламоқ ва шаънини ҳимоя қилмоқ ҳақ-лари бор».

Ҳасан Басрий дейди: «Тилини тиймаган кишининг дини мустаҳкам эмас».

Авзоъий айтади: «Оллоҳ раҳматига олсин, Умар ибн Абдулазиз бизга мактуб жўнатди. Унда шундай ёзувлар бор эди: «Кимки ўлимни кўп эсласа, дунёнинг озига рози бўлади. Сўзи билан амали бир киши оз гапиреди...»

Яна шундай дейилади: «Жим юрган киши ўзида ик-кита фазилатни жамлайди: динда саломатлик ва дўстни тушиниш».

Муҳаммад ибн Восиъ Молик ибн Динорга деди: «Эй Абу Яҳё! Инсон зотига тилини сақлаш (яъни, тилни тийиш) динору дирҳамларни сақлашдан муш-килроқдир».

Юнус ибн Убайд дейди: «Тилини ўйлаб ишлатадиган (яъни, аввал чуқур ўйлаб, кейин, зарурат туғилса, сўй-лайдиган) бирорта одамни кўрмадим. Ҳолбуки, бошқа амалда бу мувофиқликни кўп кузатдим».

Ҳасан айтади: «Муовия раҳимахуллоҳ ҳузурда кўп-чилик гапирди, Ахнаф ибн Қайс эса жим эди. Шунда Муовия:

- Эй Абу Баҳр! Нега гапирмаяпсан? деди унга.

- Гапим ёлғон бўлса Оллоҳдан, рост бўлса сендан кўрқаяпман, деди Ахнаф».

Абу Бакр ибн Ийош ҳикоя қилади: «Тўртта шоҳ-Ҳинд, Чин, Эрон ва Рум подшоҳлари бир жойга жам-ланди. Бири деди: «Айтмаганларимга эмас, айтган сўз-ларимга пушаймонман». Яна бири айтди: «Қачонки битта сўз гапирган бўлсам, у сўз менинг хўжайинимга айлан-ди, мен унга тобе. Гапирмаган сўзимга эса мен хўжайин бўлдим, у менга тобе». Учинчиси деди: «Гапирган гапи ўзига қайтарилса, зарар берадиган, агар қайтарилма-са, фойда бермайдиган гапирувчига ажабланиман?!»

Тўртинчиси деди: «Айтганларимдан кўра, айтмаганларимни рад қилиш менга осонроқ»...

- Lituz.com

Elektron kitoblar

**To'liq qismini Shu tugmani
bosish orqali sotib oling!**